

“Zingen moet ons hart”

Recensie

Ambrosius, *Zingen moet ons hart. Hymnen*. Vertaald en toegelicht door Patrick Lateur (Eindhoven: Damon, 2019), 135pp. ISBN 978 94 6340 163 0.

Een aantrekkelijke taak: de hymnen van Ambrosius presenteren in een vertaling van de gelauwerde vertaler Patrick Lateur!

Ambrosius werd in 333/4 geboren in Trier, als zoon van de man die wat later *praefectus praetorio* van Gallië zou worden. In 374 werd hijzelf verkozen tot bisschop van Milaan, op dat ogenblik de residentieplaats van de keizer van het West-Romeinse Rijk. Ambrosius' oeuvre omvat onder meer bijbelegese en ethische tractaten, maar ook liturgische hymnen. Hij was een zeer actieve bisschop die binnen het West-Romeinse Rijk een stevige machtspositie voor de 'katholieke' kerkgemeenschap uitbouwde. Hij is één van de vier grote kerkvaders van de westerse kerk, naast Hieronymus, Augustinus en Gregorius de Grote.

Patrick Lateur beklemtoont terecht dat de hymnen van Ambrosius, die de vader van de westerse hymnodie genoemd wordt, 'Europees geestelijk en literair erfgoed' zijn. Het gaat om liturgische hymnen die een vaste vorm hebben: elke hymne telt acht strofen van vier iambische dimeters bestaande uit acht lettergrepen. De taal is compact en helder, Ambrosius combineert op een bijzondere wijze eenvoud en waardigheid. De versvorm is eenvoudig en de hymnen zijn vlot leesbaar, ze waren echt geschikt om te worden gezongen door de kerkgemeenschap. Deze vaste dichtvorm, waarvan Ambrosius het oudste Latijnse voorbeeld biedt, is in feite de eerste onder de vaste

dichtvormen in het westen. In het spoor van Ambrosius' hymnen werden er niet alleen zeer veel ambrosiaanse hymnen geschreven, d.w.z. hymnen bestaande uit strofen van vier iambische dimeters van acht lettergrepen, maar werd dit type lied ook een groot succes in kerken en abdijen.

Het boekje dat we hier presenteren bevat niet alleen de vertaling van Ambrosius' hymnen en een aantal postambrosiaanse hymnen, maar ook de Latijnse teksten; ten slotte biedt de vertaler, afgezien van een algemene inleiding, ook een aantal aantekeningen over opbouw en structuur van elk van de hier uitgegeven en vertaalde hymnen.

De nummers 1-14 van de bundel die we hier voorstellen, zijn hymnen van of toegeschreven aan Ambrosius: voor vier van zijn hymnen beschikken we over oude getuigenissen (voornamelijk van Augustinus): het gaat om de hymnen *Aeterne rerum conditor* (een morgengebed), *Iam surgit hora tertia* (een hymne voor het derde uur van de dag), *Deus creator omnium* (een avondgebed) en *Intende qui regis Israel* (een kersthymne). Tien andere hymnen worden op grond van inhoud, stijl en structuur beschouwd als hymnen van Ambrosius, o.a. drie martelarenhymnen. Of de nummers 7, 9 en 13 van de hier vertaalde hymnen van de hand van Ambrosius zijn is onzeker.

Ambrosius' hymnen speelden een rol in de strijd met het arianisme dat in de vierde eeuw een succesrijke stroming binnen het Christendom was. Vandaar neemt het concept van de Drievuldigheid een belangrijke plaats in. De gelovige drukt in de hymnen zijn ontzag uit voor de Schepper. Het morgengebed opent met de woorden 'Eeuwige Schepper van het al / die over nacht en dag regeert'. In het avondlied zingen de gelovigen 'God, Schepper van al wat bestaat, / vorst van de hemel /.../ Heb dank, de dag is nu ten eind, / de nacht valt en we bidden U: / help ons, /.../ we heffen U een lofzang aan. /.../ Duld niet dat onze geest nu slaapt, / want slapen mag alleen de schuld. / Geloof verkwikt een kuise geest, / verzacht nu onze wilde droom.'

Ambrosius en ook Augustinus waren zich goed bewust van de impact die het zingen van de hymnen had op het verzamelde volk.

Daarnaast bevat dit boekje ook 13 liturgische hymnen geschreven naar het voorbeeld van Ambrosius. De nummers 15 en 16 zijn in feite samengesteld uit een beperkt aantal strofen overgenomen uit twee langere getijdenhymnen van de belangrijke Spaanse dichter Prudentius (4e – 5e eeuw), respectievelijk de nummers 1 en 2 uit zijn *Liber Cathemerinon*. De eigenlijke hymnen van Prudentius, die ook een bundel martelarenhymnen schreef en verscheidene andere dichtwerken, zijn heel wat langer

dan de hymnen van Ambrosius, zijn gesteld in verschillende metra en zijn, in tegenstelling tot die van Ambrosius, niet bedoeld voor liturgisch gebruik. Het aantal echo's uit de klassieke dichtkunst ligt er merkkelijk hoger. Nummer 17 omvat de eerste zeven strofen van een langere, abecedarische, Christushymne van Sedulius (5e eeuw), nummer 21 bevat de eerste acht strofen van een langere hymne van Venantius Fortunatus (6e eeuw), namelijk *Vexilla regis prodeunt*, een bekende kruishymne. De resterende nummers van de hier opgenomen post-ambrosiaanse liturgische hymnen zijn anoniem overgeleverd; het nummer 27 van de bundel is het bekende *Veni, creator Spiritus*.

De vertalingen zijn, ik hoef het niet te zeggen, het werk van een classicus-dichtervertaler en bieden een zeer geslaagde weergave van de Latijnse liturgische liederen, ze combineren zoals het origineel eenvoud en waardigheid.

Ik rond af met een mooi voorbeeld van de dichterlijke vertalingen van Patrick Lateur, de vertaling van de korte hymne nummer 22, het anoniem overgeleverde *Iam lucis orto sidere* (uit de 7e of 8e eeuw).

Iam lucis orto sidere
Deum precemur supplices,
ut in diurnis actibus
nos servet a nocentibus.

Daar is het licht, de dag breekt aan.
We bidden en we smeken God
dat Hij vandaag ons in het werk
behoedt voor al wat schaden kan.

Linguae refrenans temperet,
ne litis horror insonet;
visum fovendo contegat,
ne vanitates hauriat.

De tong beteugeld en in toom
opdat geen ruwe ruzie druist;
Heer, help ons en beschut ons oog
dat het niet opgaat in de schijn.

Sint pura cordis intima,
absistat et vecordia;
carnis terat superbiam
potus cibique parcatas,

Puur moet ons hart vanbinnen zijn,
van elke waanzin ver en vrij.
Dat matigheid in spijs en drank
de hoogmoed van het vlees betoomt.

ut, cum dies abscesserit
noctemque sors reduxerit,
mundi per abstinentiam
ipsi canamus gloriam.

Loopt deze dag ten einde, volgt
de nacht zoals het lot dat wil,
zo zingen wij dan zelf zijn lof
ver van het wereldse bedrijf.

Deo Patri sit gloria

Aan God de Vader zij de eer,

eiusque soli Filio
cum Spiritu Paraclito,
in sempiterna saecula.

aan zijn eniggeboren Zoon
en aan de Geest die ons vertroost,
in eeuwigheid, in eeuwigheid.

Willy Evenepoel
willy.evenepoel@kuleuven.be

